

ƏRƏB VƏ İNGİLİS DİLLƏRİNDƏ ALINMA SÖZLƏRƏ DAİR QEYDLƏR

Giriş. Dünyanın bir çox dillərində olduğu kimi, ərəb və ingilis dillərində də, alınma sözlər mövcudur. Fikrimizcə, alınma sözlərin bir dildən digər dilə keçməsi 3 formada özünü göstərir: 1) iqtisadi, siyasi, elm, ticarət, texnologiya və mədəniyyət sahələrində əlaqələr nəticəsində bir ölkədən, digərinə keçən alınma sözlər. Məsələn: ölkəmizin ticarət əlaqələri nəticəsində dilimizə avakado, ananas, manqo kimi alınma sözlər keçib.

2) elm, texnikanın inkişafı nəticəsində dilimizə keçən alınma sözlər. Bura kompüter, modem, internet və protokol kimi sözləri göstərə bilərik.

3) işğalçılıq nəticəsində keçən alınma sözlər. Məsələn: ölkəmizə Ərəb xilafəti, Sasanilər dövləti və Rus imperiyasının işğalları nəticəsində dilimizə ərəb, fars, rus dillərindən alınma sözlər keçib.

Tədqiqatçı Tərhan Məlikov isə müasir dövrdə alınma sözlərdən ibarət olan yeni söz və ifadələrin dilə keçmə yollarını aşağıdakı kimi qruplaşdırır:

- Müəyyən zərurətdən və ya ehtiyacdən alınmış yeni söz və ifadələr;
- Ədəbi dilin yazılı və şifahi yolu ilə alınmış yeni söz və ifadələr;
- Danışiq dili vasitəsilə alınmış yeni söz və ifadələr;
- Vasitəli və ya birbaşa alınmış yeni söz və ifadələr;
- Məcburi və ya mədəni surətdə dilə qəbul etdirilmiş yeni söz və ifadələr [5, s. 33].

Professor Nəsrulla Məmmədov alınma sözlərin dilə keçməsinə müsbət və mənfi cəhətdən dəyərləndirir: Bir dildən başqa dilə keçən sözlərin miqdarı bu və ya başqa bir dildə çox və ya az ola bilər. Belə sözlər keçdiyi dilə ya müsbət, ya da mənfi təsir edir. Əgər sözlər ehtiyac nəticəsində daxil olaraq dilin lüğət tərkibini zənginləşdirsə, bu müsbət təsir hesab olunur. Əksinə, alınma sözlər ehtiyac nəticəsində deyil, zorla qəbul etdirilirsə, milli sözləri sıxışdırıb onların əvəzində işlənməyə başlayırsa, bu da mənfi təsirdir. Belə vəziyyətin uzun müddət davam etməsi nəticəsində dil yavaş-yavaş öz keyfiyyətini itirir və korrəlan bilər [4, s. 28].

I. Ərəb dilində olan alınma sözlər. Ərəb dili flektiv dil olduğu üçün, burada yeni sözlər və leksik vahidlər dil imkanları daxilində özünü kütləşdirir, öz qəlibinə salınır. Əsasən 3 və ya 4 kökdən ibarət olan sözlərə müxtəlif şəkilçilər (prefiks, infiks və sufiks), samitlərin dəyişməsi və daxili saitlərin variasiyası vasitəsilə yeni sözlər və formalar yaradılır. Söz yaradıcılığına nümunə olaraq قرا (oxumaq) feilindən مفاعلة (əməkdaşlıq) isim şablonuna uyğun olaraq مقابلة (müsahibə) sözünün əmələ gəlməsini nümunə göstərə bilərik.

Müasir ərəb dilçiləri tərəfindən yeni söz və ifadələr الكلمات الجديدة kimi ifadə olunur. Ərəb dilində yeni söz və ifadələrin təsnifatından bəhs edərkən, onların iki növünün dildə təzəcə yaranan və dilə yeni daxil olan sözlər olduğunu nəzərə almaq lazımdır. Dilə yenidən daxil olan yeni söz və ifadələr özləri “ərəbləşdirilmiş” [7, s. 14] və “olduğu kimi alınmış və ya gəlmə sözlər” olmaqla iki qrupa bölünür [5, s. 46]. Yeni söz daxil olduqda, onu ərəbləşdirmək üçün söz ilkin formasını itirir, sonra isə ərəb dilin qrammatik qayda-qanunlarına uyğunlaşır və bunlara المعرب deyilir.

Sibəveyhi ərəb dilinə daxil olan alınma sözlərin ərəbləşmiş söz statusu ala bilməsi haqqında belə yazmışdır: Bilin ki, ərəblər başqa dillərdən qəbul etdikləri sözləri ərəbləşdirərkən etdikləri ilk şey, bu sözə olan ərəb dili əlifbasına uyğun gəlməyən hərfləri dəyişməkdir. Daha sonra isə bu söz ərəb dilinin söz qəliblərinə uyğunlaşdırılır [5, s. 47]. Müsəlman alimin dediyi fikrə uyğun olaraq برلماني (parlamentari), جوجل (google), بيتزا (pizza), باكستان (Pakistan), جالف (golf) və s. sözlərini nümunə göstərə bilərik. Göründüyü kimi, burada ərəb əlifbasına uyğun olaraq p-b ilə, g-c əvəzlənməsi baş verir.

Ərəb dilində alınma sözlərdən ibarət yeni söz və ifadələrin bir hissəsi الدخيل “əd-dəxil” [8, s. 73] adlanır. المعرب “ərəbləşdirilmiş” sözlərdən fərqli olaraq, bu tip neologizmlər daxil olduğu dildə öz orijinal formasını saxlamışdır. Müasir dövrdə çox aktual bir dil hadisəsi olan transliterasiya olmuş sözlərin bir çoxu “əd-dəxil” hesab olunur. Bunlar fonetik və ya qrammatik baxımdan əsl ərəb sözlərinə uyğunlaşdırılması mümkün olmayan, yəni alınma sözlər içərisindən ərəbləşdirilməyən sözlərdir [5, s. 51]. Bura تلفزيون (televizor), راديو (radio), كمبيوتر (kompüter), باص (avtobus), موبائل (mobil telefon), بنك (bank), دولار (dollar), ميكروفون (mikrofon), كهرباء (elektrik), فيديو (video) və s. sözlər daxildir.

İstər islam fütuhətləri dövründə, istərsə də ondan sonra ərəb dilinə alınma sözlər keçmişdir. Ərəb dilinə keçən alınma sözlərin səbəbi kimi ərəb ölkələrində açılan xarici məktəblər olduğunu bildirənlər də var. Yeni söz və ifadələrin ərəb dilinə nüfuz etmə səbəblərindən biri ərəb ölkələrində xarici məktəblərin yaradılması və sonralar həmin məktəblərdə ərəb dilinin sıxışdırılmasıdır. Hələ o zaman Beyrutda olan Amerika və katolik kolleclərində əgər ilk vaxtlarda dərslər ərəb dilində aparılırdısa, sonralar dərslərin guya olmaması və əldə olan dərslərin dövrün tələbatını ödəməməsi səbəbindən dərslər ingilis dilində keçirilirdi [6, s. 24-65].

Müasir dövrdə ərəb dilinə ingilis dilindən keçən sözlər çoxluq təşkil edir. Bunun əsas səbəbi XX əsrdə elm, texnika, iqtisadiyyatın inkişafı və beynəlxalq təşkilatlarda ölkələr arasında ünsiyyət dilinin ingilis dili olması göstərilir. Bura ميكانيكي (mexaniki), روبوت (robot), ليزر (lazer), الكترون (elektron), بطارية (batariya), ديجيتال (raqəmsal), بروگرام (proqram), شيك (çek), كوپون (kupon), ميزانية (büdcə), كريدت (kredit), تأمين (sığorta), مالييه (maliyyə), فوتبول (futbol), تينس (tenis)

¹³² Bakı Dövlət Universitetinin magistrantı, AMEA Z.Bünyadov adına Şərqşünaslıq institutunun böyük laborantı

<https://orcid.org/0009-0000-3848-3456>, elvin.sultanov@mail.ru

(tennis), basketbol (basketbol), إسكى (xizək), أيروبيك (aerobika), بولنج (boulinq), بيانو (piano), غيتار (gitara), دي جي (dj), إستراتيجية (strategiya), دبلوماسية (diplomatiya), تيم (komando), سبور (idman), شكلاتة (şokolad) [5, s.61; 9; 13] və s. sözlər daxildir. Burada göründüyü kimi, bəzi sözlər ərəbləşdiyi halda, bəziləri isə olduğu kimi ərəb dilinə keçmişdir.

Fransız dilindən də ərəb dilinə sözlər keçib. Bunu 132 il ərzində Fransanın müstəmləkəsi olmuş, hətta 1938-ci ildə də ərəb dili xarici dil elan edilmiş Əlcəzairin [2, s. 59] və onun kimi avropalıların işğal etdikləri digər ərəb ölkələrinin təmsalında açıq-aydın görmək mümkün idi. Məhz həmin siyasətin nəticəsi idi ki, müstəqilliyini qazandıqdan sonra Əlcəzair hökuməti 1963-cü ildə ərəb dilini ölkənin yeganə rəsmi dövlət dili elan etdi və onillərlə ölkədə ardıcıl şəkildə beşillik ərəbləşdirmə planları tətbiq etməyə vadar oldu [1, s. 112].

Ərəb ölkələrində bu kimi görülməli tədbirlərə baxmayaraq, milli təəssübkeşlikdən uzaq vətəndaşlar arasında ana dilinə yad münasibət bəsləyərək شكرا [mersi] və yaxud بولنج [thank you], أوافق [okey], أسف [sorry] və ya برن [pardon] qəbilindən kəlmələri ərəb dilində yerli-yersiz istifadə etməklə özlərini bir növ cəmiyyətin yüksək təbəqəsinə mənsub insan kimi göstərmək istəyənlər də az deyildi [1, s. 113]. Bura بليارد (bilyard), بورصة (birja), بوفيه (bar, bufet), بيرو (büro), جراج (qaraj), جاكته (jaket), جاليري (qaleriya), جرسون (qarson), ديلاج (dublyaj), ديركسيون (sükan), رپورتاج (reportaj), شانتاج (şantaj), شامپانيا (şampan), صالون (salon), كافيتيريا (kiçik restoran) [5, s.62], شار (şar) [11] və s. sözlər daxildir.

XX əsrin ortalarında ərəb ölkələrinin çoxu Yaxın Şərq münacişəsi zamanı SSRİ-dən daim dəstək ala bildiyi üçün, onun mövqeyini müdafiə edirdilər. O zaman Sovet ittifaqı ilə ərəb ölkələri arasında dostluq və əməkdaşlıq sahəsində bir sıra müqavilələr bağlandı. SSR-nin ərəblərin həyatında oynadığı müsbət rol, onların dillərindən də yan keçməmişdir. Ərəblərlə ruslar arasındakı bu mədəni əlaqə ərəb dilindən rus dilinə, o cümlədən rus dilindən ərəb dilinə keçən sözlərin sayını artırdı. Rus dilindən ərəb dilinə keçən sözlərə بولشيفي (bolşevik), سوفخوز (sovxoz), سوفيت (sovet), اراقي (araq), ترويك (troika), كومسومول (komsomol), سمولور (samovar) və s. daxildir [5, s. 63-64].

II. İngilis dilində alınma sözlər. İngilis dilinin zənginləşməsində bir çox Avropa dillərinin təsiri olmuşdur. Kelt və skandinav mənşəli alınmalar daha qədim dövrləri əhatə edir. XII əsrdən başlayaraq ingilis dili norman-fransız dilinin təsiri altına düşmüşdür. Bu təsir nəticəsində ingilis dilinin lüğət tərkibi çox böyük dəyişikliyə məruz qalır. Norman hakimiyyəti dörd əsri əhatə etdiyindən ingilis dilinin leksikasının təxminən yarısı norman- fransız mənşəli sözlərlə əvəzlənmişdir [3, s. 28].

Bu dillərlə yanaşı ingilis dilinin lüğət tərkibinin formalaşmasında latın və yunan dillərinin müəyyən rolu olmuşdur. Lakin ingilislər latın və yunanlarla birbaşa əlaqə nəticəsində deyil, başqa dillər vasitəsilə həmin dillərin sözlərini almışlar. Məsələn, latın mənşəli sözlər ingilis dilinə kelt dilləri vasitəsilə, yunan sözləri isə əsasən fransız dili vasitəsilə alınmışdır [3, s. 28].

Müasir ingilis dilində elə alınmalar da vardır ki, onlar latın dilinin zahiri görünüşünü tamamilə saxlayıblar, yəni heç bir assimilyasiyaya məruz qalmayıblar və hazırkı dövrdə də qalmırlar. Belə söz və ifadələr dildə latın qəbildən olan sitatlar kimi istifadə olunur. Onların istifadə dairəsi olduqca məhduddur. Onlar adətən elmi əsərlərdə, işgüzar sənədlərdə və s. istifadə olunur. Belə alınmalara bu cür ifadələr aid edilir: alma mater, bona fide, ex officio, conditio sine qua non və s. [3, s. 28].

Ərəb dilinin bir çox dillərə təsir etdiyi kimi, ingilis dilinə də təsiri olmuşdur. Bir çox sözlər ərəb dilindən ingilis dilinə keçmişdir. Onlardan bəziləri ilə tanış olaq:

1. Alcohol (alkoqol) sözü ərəb dilindəki al-kuhl (الكحول) (sürmənin bir növüdür) sözündən yaranıb. Kosmetik vasitə mineraldan alındığı üçün Avropa kimyagərləri ayrılma/distillə yolu ilə alınan hər şeyə alcohol deyərək istinad etmişlər.
2. Algebra (cəbr) sözü ərəb dilində ayrılmış hissələrin birləşdirilməsi mənasını verən al-jabr (الجبر) sözündən yaranıb. Bu söz ilk dəfə 9-cu əsrdə riyaziyyata aid traktatda istifadə olunub. Traktatın müəllifi olan Əl-Xarəzminin adı isə riyazi termin olan algorithm (alqoritm) sözündə öz əksini tapır.
3. Candy (konfet) – amerikan ingiliscəsində istifadə olunan bu söz ərəb dilindəki qand sözündən əmələ gəlib. Bu sözün kökü sanskrit dilinə gedib çıxır və ərəb dilinə fars dili vasitəsilə keçmişdir.
4. Coffee (qəhvə) – Şərqi Afrikadan gətirilən qəhvəni ərəblər qahvah (قهوة) adlandırmışlar. İngilis dilindən əvvəl bu söz türk (kahve) və italyan (caffè) dillərinə keçmişdir.
5. Cotton (pambıq)
6. Magazine (jurnal) – bu söz öz kökünü ərəbcə anbar mənasını verən makzin sözündən götürür. İtalyanlar magazzino sözünü ərəb dilindən, fransızlar magasin (mağaza mənasını verir) sözünü italyan dilindən, ingilislər isə fransız dilindən götürmüşlər.
7. Mattress (döşək) – yastıqda yatmaq ərəblərin kəşfidir. Ərəbcə yastıqların yığıldığı yer mənasını verən matrah sözü latın dilinə materacium / materatium şəklində keçmiş, ingilislər isə italyan dilindən götürmüşlər.
8. Orange (portağal) – sanskrit dilində portağal mənasını verən naranga sözü narang formasında fars dilinə keçmiş, ərəblər isə farslardan naranj şəklində mənimsəmişlər. Ərəb tacirləri portağalı İspaniyaya gətirmiş və bu söz naranja formasında ispan dilinə keçmişdir. Daha sonra un norengə formasında fransız dilinə keçmiş (müasir fransızca – une orange), sonra isə ingilis dilinə keçmişdir.
9. Safari (Afrikada vəhşi təbiətə səyahət) sözü svahili dilində ekspedisiya mənasını verən safari sözündəndir. Lakin svahili dilindəki bu söz öz kökünü ərəb dilindəki səfər sözündən götürür.
10. Sofa (divan) sözü ərəbcə xalı döşənmiş, oturmaq üçün yer mənasını verən suffa sözündən yaranıb.
11. Sugar (şəkər) – ərəb tacirləri Qərbi Avropaya gətirdikləri şəkəri sukkar (سكر) adlandırmışlar.

12. Zero (sıfır) – italyan riyaziyyatçısı Fibonaççi 13-cü əsrdə avropalıları sıfırla tanış etmişdir. O, Şimali Afrikada böyümüş, ərəb dilində heç nə, boşluq mənasını verən sıfır sözünü öyrənmişdir. O, bu sözü zephrium şəklində latınlaşdırmış, italyan sözü olan zero da buradan yaranmışdır. Rum rəqəmlərində sıfırı ifadə edən heç bir işarə olmadığı üçün bu rəqəm ərəblərdən götürülmüşdür [12].

13. Admiral- ərəb dilindəki "əmir al-bahr" (أمير البحر) ifadəsindən gəlir, bu da "dəniz əmiri" və ya "dəniz komandiri" mənasını verir. Bu ifadə əvvəlcə ərəb dənizçiləri tərəfindən istifadə olunsa da, sonralar isə Avropa dillərinə keçmişdir. Məsələn: italyanca "ammiraglio" və fransızca "amiral" kimi formalar almışdır. Azərbaycan dilində də "admiral" sözü eyni mənanı daşıyır və hərbi dəniz donanmasında yüksək rütbəni ifadə edir [10;14].

İngilis dilində əcnəbi sözdüzdə elementlər yaranmışdı. Bildiyimiz kimi, bir qayda olaraq, affiksələr ayrıca şəkildə alınmır. Onlar sözlərin tərkibində alınır, daha sonra qədim söz köklərinə qoşularaq onunla birlikdə yeni törəmə əmələ gətirir. İngilis dilində çoxlu latın və yunan affiksləri vardır: anti-, re-, pro-, coun-ter-, ism-, age, able-, -ous və s. [3, s. 30].

Həmçinin ərəb dilində də bu hadisə müşahidə olunur. Məsələn üçün "pulqabı" sözündəki جزء ərəb sözü, دان fars şəkilçisi olsa da fransız dili vasitəsilə ərəb dilinə daxil olan söz hesab olunur [5, s. 62].

Sözalmanın təsiri nəticəsində bir çox qədim ingilis sözləri ya istifadədən çıxır, ya da mənasını dəyişir. Məsələn, "çay, döyüş, ordu, astronomiya, hesab, poeziya" mənalarında olan qədim ingilis sözlərinin yerinə fransız və ya fransız dilindən alınmış latın və yunan "river, battle, army, astronomy, arithmetic, poetry" sözləri yarandı. [3, s.30]

Nəticə. Dil dinamik bir məfhum olduğu üçün zamanla dəyişikliklərə məruz qalır. Bəzi sözlər dildən çıxaraq arxaikləşir, alınma sözlər isə dili zənginləşdirir. Nəsrulla Məmmədov bu prosesin həm müsbət, həm də mənfi tərəflərini vurğulamışdır. Məqalədə də göründüyü kimi, sözalmanın təsiri ilə bir çox qədim ingilis sözləri ya istifadədən çıxmış, ya da onların yerinə fransız, latın və yunan mənşəli sözlər keçmişdir. Buna misal olaraq, müasir ingilis dilində river, battle, army, astronomy, arithmetic, poetry kimi terminlər daxil olmuşdur. Bu halda mənfi cəhət olaraq, qiymətləndirilir.

Orta əsrlərdə Müsəlman Şərqi elm və mədəniyyətin mərkəzi olduğu üçün ərəb dilindən ingilis dilinə söz keçidi üstünlük təşkil edirdi. Müasir dövrdə isə ingilis dili global elmi-texniki tərəqqinin və akademik ünsiyyətin əsas dili olduğu üçün əks proses müşahidə olunur bununla da ingilis dilindən ərəb dilinə daha çox söz daxil olur.

Baxmayaraq ki, hər iki dil alınma sözlərdən istifadə edir, ərəb dilinin digər dillərdən fərqləndirən əsas cəhəti Quranın varlığıdır. Dini mətnlər və cahiliyyə dövrü ədəbiyyatı ərəb dilinin qorunmasına və orijinallığını saxlamasına mühüm töhfə vermişdir. Bəzi mütəxəssislər qeyd edirlər ki, bu mənbələr olmasaydı, ərəb ədəbi dilinin qorunması çətin, hətta mümkün ola bilərdi.

Bu baxımdan, alınma sözlərin dildə rolu balanslı şəkildə tənzimlənməli, onların dili zənginləşdirməklə yanaşı, onun orijinallığını zəiflətməməsinə diqqət yetirilməlidir.

İstifadə edilmiş ədəbiyyat

1. "Akademik Vəsim Məmmədəliyevin ilahiyyat və şərqşünaslıq elmlərinə verdiyi töhfələr" mövzusunda respublika elmi konfransının materialları. Bakı: Nurlar, 2021, 424 s.
2. Babaşlı M. Qloballaşan dünyada ərəb dilinin artan rolu və potensial imkanları. Azərbaycan İlahiyyat İnstitutunun 18 dekabr – Beynəlxalq Ərəb Dili Günü münasibətilə təşkil etdiyi "Azərbaycanda ərəb dilinin tədrisi sahəsində mövcud vəziyyət və perspektivlər" mövzusunda konfransın materialları. Bakı: Mütərcim, 2019, s. 57-73
3. Eminova V. İngilis dilinin zənginləşməsində alınma sözlərin rolu. Elmi iş (beynəlxalq elmi jurnal) 2020, № 07/56, s. 28-31.
4. Məmmədov N. Dilin lüğət tərkibinin zənginləşməsinin mənbə və üsullarına dair. Bakı: Azərbaycan Universiteti, 1958, s. 36.
5. Məlikov Tərlan. Müasir ərəb dilində yeni söz və ifadələr. Bakı: Füyuzat, 2022, 246 s.
6. Zahidi A.İ. Müasir ərəb ədəbi dilində türk mənşəli sözlər. Bakı: Elm, 1977, s. 146.
7. Mahdi A. Using Arabic: a guide to contemporary usage. Cambridge University Press, 2005, p. 274.
8. Оруджева Л.М. Шихалибеги З.Э., Развитие арабской филологии в Азербайджане, Баку: Нурлан, 2004, с. 108.
9. <http://www.almaany.com>
10. https://en.m.wikipedia.org/wiki/Admiral?utm_source
11. <https://www.mk-library.com/balloon>
12. <https://1mayak.wordpress.com/2018/01/21/%c9%99r%c9%99b-dilind%c9%99n-ingilis-dilin%c9%99-kecmis-sozl%c9%99r/>
13. <http://www.ru.glosbe.com>
14. https://sozluk.obastan.com/admiral?utm_source

Açar sözlər: Alınma sözlər, Ərəb dili, İngilis dili, Ərəbləşdirilmiş sözlər, Alınma şəkilçilər.

Key words: Loanwords, Arabic language, English language, Arabized words, Derivative suffixes.

Ключевые слова: Заимствованные слова, Арабский язык, Английский язык, Арабизированные слова, Производные суффиксы.

Notes on Loanwords in Arabic and English

Summary

The article discusses loanwords in Arabic and English. Loanwords in Arabic appear to follow a systematic classification: words adapted to Arabic linguistic rules are termed Arabized words (المعرب), while words that enter the language unchanged are called ad-dakhil (الدخيل). In contrast, such a structured system is not as evident in English.

Both Arabic and English have been influenced by various languages, including each other. Words such as algebra, alcohol, candy, coffee, cotton have entered English from Arabic, whereas modern technological and scientific advancements have led to English loanwords being adopted into Arabic, such as روبات (robot), إلكترون (electron).

كريدیت (credit), تأمين (insurance), ميزانية (budget), كوپون (coupon), شيك (cheque), بروگرام (program), ديڭيتال (digital), بطارية (battery), (electron).

This study highlights that while loanwords contribute to the enrichment of a language, their excessive use can dilute linguistic identity. Therefore, language policies and lexical regulations play a crucial role in managing this process in a balanced manner.

Заметки о заимствованных словах в арабском и английском языках

Резюме

В статье рассматриваются заимствованные слова в арабском и английском языках. В арабском языке они имеют системную классификацию: слова, адаптированные к грамматическим нормам арабского языка, называются арабизированными (المعرب), а слова, заимствованные в неизменном виде, – ад-дахиль (الذخيل). В английском языке подобная системность менее заметна.

Оба языка подверглись влиянию различных языков, в том числе друг друга. Из арабского в английский язык перешли слова algebra, alcohol, candy, coffee, cotton, тогда как в современную эпоху научные и технологические достижения способствовали проникновению английских заимствований в арабский язык, например: روبوت (robot), إلكترون (electron), بطارية (battery), ديڭيتال (digital), بروگرام (program), شيك (cheque), كوپون (coupon), ميزانية (budget), كريدیت (credit), تأمين (insurance).

Исследование показывает, что заимствования обогащают язык, но их чрезмерное использование может ослабить его самобытность. Поэтому языковая политика и лексические нормы играют важную роль в сбалансированном управлении этим процессом.

Rəyçi: AMEA akad.Z.M.Bünyadov adına Şərqşünaslıq İnstitutunun aparıcı elmi işçisi Babaşlı M.A.